

РОЗБУДОВА ВІТЧИЗНЯНОЇ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ (ЧЕРВЕНЬ 1917 – КВІТЕНЬ 1918 РР.): ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Автор у даній статті сконцентрував увагу на особливості судової системи у добу Центральної Ради. З перших днів національно-демократичної революції 1917 - 1921 рр. в Україні йшов процес формування республіканської форми правління. Простежується нестримний історичний зв'язок, певне наступництво органів державної влади, що створювалися, з тими, які існували раніше. На першому етапі державного будівництва періоду Української національно-демократичної революції судова система базувалася на загальноімперському законодавстві. Основна форма судової організації - окружна юстиція - залишалася без змін. Нова влада ставила перед собою завдання перебудови судової системи, виходячи з невід'ємного права українського народу на самовизначення і відродження багатовікової традиції державотворення.

Лише після більшовицького перевороту члени УЦР починають розбудовувати вітчизняну судову систему. Спочатку було створено Генеральний секретаріат судових справ Української Центральної Ради. Перевага надавалася структуризації національної судової системи.

Автор звертає увагу на те, що судова реформа, не дивлячись на зусилля Української Центральної Ради, не була проведена до кінця. ті судові органи, що існували, здебільшого діяли незадовільно. Бракувало кваліфікованих, патріотично налаштованих кадрів, оскільки їх переважала була росіянами або русифікованими українцями, які вороже ставились до української влади і не бажали співпрацювати з нею.

Ключові слова: Генеральний секретаріат судових справ, Генеральний Суд УНР, апеляційний суд, прокурор, міністерство судових справ, націоналізація судової системи.

Метою даної статті є розкриття особливостей та структури національної судової системи в добу Української революції 1917 - 1921 років. З утворенням та поступовою еволюцією Української Центральної Ради від громадського органу до вищого законодавчого органу (парламенту) постала необхідність формування вітчизняної судової системи.

Перші спроби перетворень у сфері судочинства прослідковуються після оголошення І Універсалу від 10 червня 1917 року. Українські очільники (М. С. Грушевський, В. Винниченко) розбудовуючи виконавчу гілку влади (Генеральний Секретаріат) задекларували створення секретаріату із судових справ. 27 червня 1917 року було опубліковано "Декларацію Генерального Секретаріату", в якій було вперше окреслено сферу діяльності секретаріату судових справ. На цю установу покладалися завданням українізації та демократизації судової системи, а також вироблення законопроектів, які б створили новий суд автономної України [1, 3].

У середині липня 1917 року на засіданні Малої Ради секретарем судових справ було призначено В. Садовського. Ці зміни були загальмовані намаганням російського уряду значно обмежити компетенцію українських крайових органів управління. Тому в "Інструкції Тимчасового уряду Генеральному Секретаріату" від 4 серпня 1917 року ця посада не задувалася [2, 1].

На думку сучасного українського дослідника О. М. Мироненка у перші пореволюційні місяці на Україні судова система майже нічим не відрізнялась від загальноросійської. Тимчасовий уряд упродовж кількох місяців наблизив російську судову систему до стандартів закладених судовою реформою 1864 року. Тому російські урядовці цілеспрямовано ліквідували військові польові суди, станові "особливі присутствія", посади земських начальників, відновили діяльність мирових судів, які були скасовані на теренах України ще у 1889 році [3, с. 69].

Лише після Жовтневої революції 1917 року судова система на теренах України зазнає трансформації. На засіданні Української Центральної Ради 30 жовтня 1917 року було прийнято

рішення про доповнення складу Генерального Секретаріату "комісарми по справах військових, продовольчих, залізничних, пошти і телеграфу, судових" [4, с. 375]. 1 листопада 1917 року першим комісаром судових справ стає есер М. Ткаченко. 7 листопада 1917 року назву "генеральний комісаріат судових справ" було замінено на "генеральний секретаріат судових справ" [5].

Після створення Генерального секретаріату судових справ Українська Центральна Рада вирішує реформувати судову систему. Спочатку необхідно було розбудувати найвищий судовий орган. Законопроект про створення Генерального Суду 29 листопада 1917 року був ухвалений Українською Центральною Радою [7]. У статті 1 цього нормативного документу зазначалось, що Генеральний Суд складається з трьох департаментів: цивільного, карного, адміністративного і виконує свої функції на теренах усієї України. Компетенція Генерального Суду була тотожна урядовому Сенату. До скасування спеціальних судів новостворений орган виконував функції головного воєнного суду. [8, 1].

Місцем перебування новоствореної установи було визначено Київ. Члени Генерального Суду отримували звання генеральних суддів і згідно Конституції від 29 квітня 1918 року їх повноваження визначались дореволюційним російським законодавством. Введення конкретної справи доручалось одному із суддів. Керівництво канцелярією, "розпорядною" та господарською частиною мав здійснювати суддя призначений генерального секретаріату судових справ.

При Генеральному Суді створювалось також прокуратура, яку очолював старший прокурор. Регламент її роботи затверджувався Генеральним Секретаріатом судових справ. У прокуратурі відповідно до штатного розпису були такі посади: старшого прокурора, прокурора, писаря і помічника [10].

17 грудня 1917 року Українська Центральна Рада затверджує закон "Про заведення апеляційних судів". Цим законопроектом передбачалось створення 3-х апеляційних судів – Київського, Харківського, Одеського [11]. Юрисдикція *Київського* апеляційного суду поширювалося на територію: Київської, Полтавської, Чернігівської, Волинської та Подільської губерній; *Харківського* – на терени Харківської та Катеринославської губерній; Бердянського і Мелітопольського повітів Таврійської губернії; *Одеського* – на м. Одесу, а також Херсонську губернію і Дніпровський повіт Таврійської губернії.

Апеляційні суди в своїй діяльності керувались правилами, встановленими раніше для судових палат, але з деякими змінами. Так посади голів департаменту і старшого голови не передбачалися. Голова у кожному департаменті обирався на загальному зібранні суддів апеляційного суду звичайною більшістю голосів на 3 роки. Якщо вибори зазначених осіб не відбувались, у цьому разі генеральний секретар юстиції призначав на ці посади своїм наказом.

Прокурорів апеляційних судів та всіх інших судових установ призначав генеральний секретар судових справ. У прокуратурі Київського апеляційного суду, згідно затвердженого штатного розпису були передбачені такі посади: старший прокурор, прокурор, писар, помічника писаря. 23 грудня 1917 року був прийнятий спеціальний закон "Про урядження Прокурорського нагляду на Україні" [12].

Усіх апеляційних суддів та Генерального суду призначала Українська Центральна Рада (далі УЦР) на підставі закону "Про умови обсадження і порядок обрання суддів Генерального і апеляційних судів" від 23 грудня 1917 року [13].

Право на зайняття посади суддів і прокурора судів мали особа з вищою освітою. За умови отримання 3/5 голосів присутніх членів УЦР, суддями могли бути обрані й особи без вищої освіти.

Особи, які бажали бути обраними судьями Генерального і апеляційних судів мали подавали заяву у Генеральний Секретаріат судових справ. Генеральний і апеляційні суди після сформування персонального складу мали право пропонувати своїх кандидатів на вакантні посади.

Вибори суддів відбувались шляхом таємного голосування. Обраним вважався той кандидат, що набрав більшість голосів, за винятком випадку, коли необхідно обрати 3/5 голосів присутніх членів УЦР.

21 січня 1918 року відбулися вибори суддів Генерального і Київського апеляційного суду. Судьями Генерального Суду були обрані наступні кандидатури: Пухтинський М. Д., Ачкасова П. М., Бутовський О.М., Попов Г. С. Судьями Київського апеляційного суду обрали: Лашенка Р. М., Яценка Н.М., Коренева В.О., Гречуха Т. І., Подгорського О. І., Малютіна І. В., Юдіна М. І, Гречинського С. П. [14, 1].

Штат Генерального і Київського апеляційного судів був мало чисельний, особливо якщо зауважити на ту роль, яку вони відігравали у функціонуванні всієї судової системи. До штату Генерального Суду входили 15 суддів, 4 писаря, 10 помічників писаря, 3 судові виконавці, регістратор, архіваріус. Штатним розписом Київського апеляційного суду передбачалися такі посади: 20 суддів, 4 писаря, 15 помічників писарів, 2 судових виконавців, скарбник, архіваріус [15].

Отже, упродовж 1917 – початку 1918 років відбувався процес розбудови вітчизняної судової системи. До жовтня 1917 року система судочинства на українських землях була тотожною загальноімперській. Після Жовтневого перевороту чільники Української Центральної Ради інтенсивно розбудовують українську судову систему: створюється Генеральний Суд, апеляційний суд тощо.

1. Вісті з Української Центральної Ради. – 1917. - № 10. – червень. – С. 3.
2. Вісті з Української Центральної Ради. – № 20/21 – листопад. – С. 1.
3. Мироненко О.М. Світоч української державності. Політико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради. / Мироненко О. М. – К., 1995. - С. 69
4. Українська Центральна Рада Документи і матеріали в II томах. – К., 1997. – Т.1. – С. 375.
5. Центральний Державний Архів Вищих Органів України (далі - ЦДАВОУ). – Ф. 1115. – Українська Центральна Рада. – Оп. 1. – Одн. зб. 1. – Арк. 35.
6. ЦДАВОУ. – Ф. 1115. – Українська Центральна Рада. – Оп. 1. – Одн. зб. 1. – Арк. 36.
7. ЦДАВОУ. – Ф. 1063. – Генеральний Секретаріат. – Оп. 3. – Од. зб. 1. – Арк. 98, 99.
8. Вісник Генерального Секретаріату. – 1917. – 9 грудня. – С. 1.
9. ЦДАВОУ – Ф. 1064. – Рада Міністрів. – Оп. 1. – Од. зб. 77. – Арк. 14.
10. ЦДАВОУ. – Ф. 1063. – Генеральний Секретаріат. – Оп. 1. – Од. зб. 6. И- Арк 21 зв.
11. ЦДАВОУ. – Ф. 1115. – Українська Центральна Рада. – Оп. 1. – Одн. зб. 1. – Арк. 169 – 170.
12. ЦДАВОУ. – Ф. 1115. – Українська Центральна Рада. – Оп. 1. – Одн. зб. 1. – Арк. 176.
13. ЦДАВОУ. – Ф. 1115. – Українська Центральна Рада. – Оп. 1. – Одн. зб. 1. – Арк. 178.
14. Вісник Генерального Секретаріату Української Народної Республіки. – 1918. - № 2. – 11 січня. – С.1.
15. ЦДАВОУ – Ф. 1063. – Генеральний Суд України. – Оп. 1. – Одн. Зб. 6. – Арк. 21-22 зв.

In this article the author pointed out of the features of the judicial system structure at the time of Ukrainian revolutionary parliament. After creating the General Secretariat of Legal Affairs, the Ukrainian Central Rada decided to get down to reformation of the judicial system. First of all, it was necessary to start creating a higher legal authority. On November 1st, 1917, the socialist revolutionary M. Tkachenko became a commissioner of legal affairs. On November 7th, 1917, the name "general commissariat of legal affairs" was replaced by the "general secretariat of legal affairs". The judicial system of the Ukrainian People's Republic (UPR) was divided into judicial appellate chambers. The jurisdiction of the Kyiv Appellate Court applied to the territories of Kyiv, Poltava, Chernihiv, Volyn, and Podillia provinces; the Kharkiv Appellate Court to the territories of Kharkiv and Katerynoslavsk provinces; the Odesa Appellate Court to the territories of the city of Odesa, as well as Kherson province and Dniprovsky district of Tavria province. According to the modern researcher O.M. Myronenko, the judicial system of Ukraine was subordinate to the central power, "During the first months

after the revolution, the judicial system in Ukraine was hardly different from the one in the other territories of Russia, where the Temporary Government abolished the court martials, the rural "special presences" and the positions of zemsky chiefs, renewed the activity of the courts of peace, which had been abolished in Ukraine in 1889, and made the legal authorities complain with the first edition of "Legal Institutions 1864", except for Odesa and Kharkiv". The elections of judges were held by means of secret ballot. The candidate, who won the majority, was considered to be elected, except for those cases when it was necessary to win 3/5 votes of the present members of the Ukrainian Central Rada.

Key words: The General Secretariat of Legal Affairs, The General Court of UPR, the appellate court, the prosecutor, the ministry of legal affairs, nationalization of the legal system, the military, the revolutionary military courts, the police, the free Cossacks, the Prosecutor's office.

1. Visti z Ukrainskoi Tsentralnoi Rady. – 1917. - # 10. – cherven. – S. 3.
2. Visti z Ukrainskoi Tsentralnoi Rady. – # 20/21 – lystopad. – S. 1.
3. Myronenko O.M. Svitoch ukrainskoi derzhavnosti. Polityko-pravovyi analiz diialnosti Tsentralnoi Rady. /O.M. Myronenko – K., 1995, - S. 69.
4. Ukrainska Tsentralna Rada Dokumenty i materialy v II tomakh. – K., 1997. – T.1. – S. 375.
5. Tsentralnyi Derzhavnyi Arkhiv Vyschykh Orhaniv Ukrainy. – F. 1115. – Ukrainska Tsentralna Rada. – Op. 1. – Odn. zb. 1. – Ark. 35.
6. TsDAVOU. – F. 1115. – Ukrainska Tsentralna Rada. – Op. 1. – Odn. zb. 1. – Ark. 36.
7. TsDAVOU. – F. 1063. – Heneralnyi Sekretariat. – Op. 3. – Od. zb. 1. – Ark. 98, 99.
8. Visnyk Heneralnoho Sekretariatu. – 1917. – 9 hrudnia. – S. 1.
9. TsDAVOU – F. 1064. – Rada Ministriv. – Op. 1. – Od. zb. 77. – Ark. 14.
10. TsDAVOU. – F. 1063. – Heneralnyi Sekretariat. – Op. 1. – Od. zb. 6. Y- Ark 21 zv.
11. TsDAVOU. – F. 1115. – Ukrainska Tsentralna Rada. – Op. 1. – Odn. zb. 1. – Ark. 169 – 170.
12. TsDAVOU. – F. 1115. – Ukrainska Tsentralna Rada. – Op. 1. – Odn. zb. 1. – Ark. 176.
13. Tam zhe. – Ark. 178.
14. Visnyk Heneralnoho Sekretariatu Ukrainskoi Narodnoi Respubliki. – 1918. - # 2. – 11 sichnia. – S. 1.
15. TsDAVOU – F. 1063. – Heneralnyi Sud Ukrainy. – Op. 1. – Odn. Zb. 6. – Ark. 21-22 zv.

Грибенко А. Н.

РЕКОНСТРУКЦИЯ СУДЕБНОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ В ПЕРИОД НАЦИОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ (ИЮНЬ 1917 – МАЙ 1921 ГГ.): ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Автор в данной статье отметил на особенностях структуры судебной системы за сутки украинского революционного парламента. После создания Генерального секретариата судебных дел Украинской Центральной Рады решает приступить к реформированию судебной системы. Прежде всего было необходимо приступить к созданию высшего судебного органа. 1 ноября 1917 года комиссаром судебных дел стал эсер М. Ткаченко. 7 ноября 1917 года название "генеральный комиссариат судебных дел" было "заменено генеральный секретариат судебных дел". Судебная система УНР была разделена на судебные апелляционные палаты. Юрисдикция Киевского апелляционного суда распространялось на территорию Киевской, Полтавской, Черниговской, Волынской, Подольской губерний; Харьковского - на территорию Харьковской и Екатеринославской губерний и Бердянского и Мелитопольского уезда Таврической губернии; Одесского - на территорию г. Одессы, а также Херсонскую губернию и Днепровский уезд Таврической губернии. По мнению современного исследователя О. М. Мироненко судебная система Украины находилась в подчинении центра, "В первые послереволюционные месяцы на Украине судебная система почти ничем не отличалась от других территорий России, где Временное правительство ликвидировал военные полевые суды, сословные "особые присутствия", должности земских начальников, возобновил деятельность мировых судов, которые были отменены еще на Украине еще в 1889 году, за исключением Одессы, Харькова привел судебные учреждения в соответствие с первой редакцией "Судебных институтов 1864 года". Выборы судей проходили путем тайного голосования. Избранным считался кандидат, набравший большинство голосов, за исключением случая, когда необходимо выбрать 3/5 голосов присутствующих членов УЦР.

Ключевые слова: генеральный секретариат судебных дел, Генеральный Суд УНР, апелляционный суд, прокурор, министерство судебных дел, Государственный Сенат, национализация судебной системы.

© Грибенко О. М.

Стаття надійшла до редколегії 24.04.2014 р.